

Јане КЛЕКОВСКИ

ПО ТРАГИТЕ НА СРЕДНОВЕКОВНИОТ ГРАД ЦРЕШКА (ЦРЕШЧЕ)

Клучни зборови: средновековен град; Црешка; Византија; Србија; Данило II; Стефан Урош III; Дечански; Андроник II; Андроник III; Палеолог; Македонија; Хисар; Брегалница.

Апстракт: Средновековниот град Црешка (Црешче) претставува скоро тотална енигма во научниот круг. Истражувањата го убицираа овој историски средновековен град, во атарот на денес напуштено село Црешка. Стратешки одбран, градот лесно бил адаптиран во речиси неосвоива тврдина. Бројните наоди укажуваат на долг континуитет на живот на овој простор низ скоро сите историски периоди, кралства, царства и империи. На крајот на XIII и почетокот на XIV век, градот ја добива улогата на погранично утврдување на Византиската империја и на чувар на главните балкански комуникации. Несомнено, средновековниот историски град Црешка ќе егзистира сè до потпаѓањето под османлиска власт, кога ќе продолжи да живее како село од отворен тип.

Хаотичноста на средниот век оставила само скромни траги за животот на нашите простори во тоа време. Еден од ретките пишани историски извори за случувањата на нашите простори потекнува од првата половина на XIV век. Овој пишан извор претставува лично сведочење на српскиот архиепископ Данило II за случувањата од тој период, па немаме причини да се сомневаме во неговата веродостојност. Тој вака опишува еден настан: *...Н се слышавъ царь грѣѹскын іако ндетъ господнѣ краль съ снлаиъ своимъ, н наѹетъ бѣжати. н господиноу богомъ въздвнженому кралоу земліамъ многымъ дрѣжавы грѣѹскыи прѣдавѣишнмъ се, н грады нхъ же приѣтъ, нхъ же мена си соутъ: град Велесъ, градъ Простѣкъ, градъ Штиѣ, градъ Урѣшѣ, градъ Доброун...*¹

Српскиот архиепископ, во овој извадок гордо говори за големата офанзива и успех на тогашното српско кралство, кое со својот втор поголем воен пробив на југ, го „исплашило“ византискиот император, а потоа заземајќи стратешки важни византиски градови, го нарушило тогашното примирје, отворајќи си ги портите за идни јужни освојувањата кон Тесалоника и Константинопол. Ако го следиме пишаниот извор и ја земеме во обзир територијата на новоосвоените српски градови и бројот на тврдините и истите ги картираме, може да заклучиме дека станува збор само за клучни византиски стратешки центри кои сами по себе контролираат еден поголем регион. Нивното картирање дополнително говори дека споменатите градови претставуваат стратешки погранични утврдувања на поголеми реки како дел од т.н. безбедносен „линиарен“ појас на Византиската империја. Организацијата на овој појас била прилично проста и практична, позната уште пред античко време и претставувала најлесен начин на одбрана на Јужниот Балкан од северните продори.

Во споменатиот период, долгата византиска династичка борба континуирано го деградирала военото влијание на славната Византиска империја на Балканот. Тоа придонело за промена на византискиот трон во 1328 година и доаѓање на власт на Андроник III Палеолог (1328-1341). Сепак, овој момент, наместо да донесе мир и стабилност во империјата, станал директен повод за нова српско-византиска конфронтација, нарушувајќи го тогашното старо пријателство и меѓусебната доверба на византискиот император Андроник II Палеолог и српскиот крал Стефан Урош III Дечански. Всушност, иако српскиот крал најверојатно не ја посакувал оваа промена, тој мудро ја искористил како директен повод за нови територијални поделби на територијата на денешна Македонија помеѓу тогашните најсилни држави на

¹ Ѓ. Даничиќ, *Животи краљева и архиепископа српских*, Загреб 1866, 197.

Слика 1. Панорамски поглед на градот Црешка (поглед од североисток)

Балканот, притоа непризнавајќи ја легитимноста на новиот император.

Династичките борби во Константинопол, воено и економски ја исцрпеле Византија, а сите нејзини ресурси и влијанија биле искористувани за дограбување на императорскиот трон. Одбраната на пограничните региони на империјата несомнено станала второстепена државна преокупација. Тоа поттикнало реорганизирање на одбраната на империјата со што е можно помала војска и ресурси, ставајќи ги во прв план стратешко доминантните непристапни утврдувања што биле опкружени со големи речни корита. Имено, во бројни примери низ сите историски периоди, големите речни корита претставувале главни природни препреки што наједноставно се бранеле, а истовремено биле најпрактични и за дефинирање на границите. Картирањето на убицираните освоени утврдувања од страна на српското кралство во 1328 година покажува дека српскиот архиепископ селективно ги набројува само новоосвоените пограничните утврдувања што ја обезбедувале византиско-српската граница, притоа користејќи ги големите речни корита на реките Вардар и Брегалница.

Од целокупниот историски запис, сепак, најмногу внимание привлекува засега, скоро непознатиот *градъ Урѣшьѹе* (град Црешче) кој, ако судиме според местоположбата на останатите

познати топоними, треба да го бараме некаде во денешна југоисточна Македонија. Ако трагаме по сличен топоним во овој дел од денешна Македонија, единствена можна убикација на овој историски средновековен град, би била во атарот на денес напуштено село Црешка, лоцирано некаде на средина меѓу Штип и Велес од левата страна на долниот тек на реката Брегалница.² Се чини дека оваа месност најмалку седум века си го задржала своето име.

Друг пишан извор од XIII век, поточно од 1255 година, можеби дава податоци за овој крај за времето кога никејскиот владетел Теодор Ласкарис поминувал со својата војска од Овче Поле за Струмица, изоставувајќи го градот Штип, што веројатно укажува на користењето на патот кој водел преку историскиот град Црешка и реката Крива Лакавица за Струмица³.

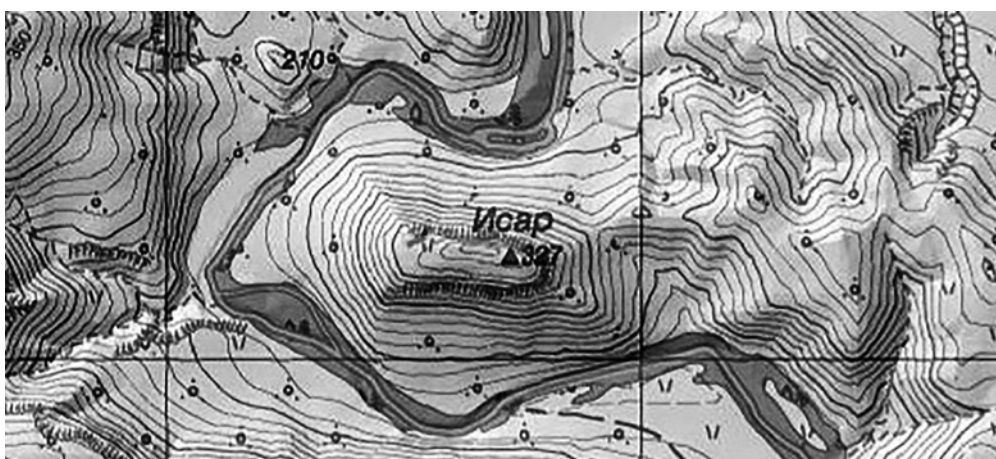
Покрај пограничната функција на градот Црешка во доцниот среден век, од овој извор може да се заклучи дека градот играл и значај-

² Голема постхумна благодарност за помошта при убикацијата на оваа наоѓалиште и секогаш големата поддршка и доверба која ја добивав, од пред се, големиот човек, почитуваниот колега Кирил Трајковски-Спасиков (Кика).

³ Т. Томовски, *Македонија низ вековите*, Скопје 1999, 384.

Слика 2. Панорамски поглед на градот Црешка (поглед од југозапад, фотографија на В. Лилчик)

Слика 3. Топографска приказ на градот Црешка (размер 1:25.000)

на улога во контролата на секундарниот коридор север-југ, преку Тивериопол (Струмица) за Константинопол, но најверојатно ја контролирал и живата античка магистрала Стоби-Пауталија, која во средниот век и покрај лошата состојба, сè уште била во употреба.

Историски гледано, пограничните градови претставувале управни и економски центри на одредени жупи, а се карактеризирале со особено тешка пристапност, биле градени на високи, стрмни карпи над брзи реки и најчесто имале пристап само од едната страна. Дополнителен елемент за нивна безбедност била висината и цврстината на бедемите, па затоа при нивната изградба се обрнувало особено внимание. Бедемот, кој како основен градежен елемент кој го спречува непријателот да упадне во градот, се градел што повисоко од внатрешното градско ниво, но по можност фундиран на карпа за да се оневозможи бедемско поткопување. Градовите деноноќно биле чувани

од градски гарнизон со кој командувал градски кефалија, кој бил и единствениот со клучевите од градската капија која од безбедносни причини била затворана со заоѓањето на сонцето. Поради значењето и функцијата на ваквите утврдувања, воениот гарнизон бил ослободен од секаква друга работа, а неговото издржување била должност на целокупното околно население. Во случај на опасност, населението и нивните вредности биле засолнувани во предградијата на овие утврдувања од каде директно или индиректно му помагале на воениот гарнизон во одбраната на градот. Вакви добро организирани погранични тврдини со солидни неопходни залихи, можеле да издржат повеќе месечни, но во ретки случаи и повеќе годишни опсади. Основна слабост на овие утврдувања се смета снабдувањето со чиста вода за пиење.⁴

⁴ А. Дероко, *Средновековни градови у Србији Црној Гори и Македонији*, Београд 1950, 46.

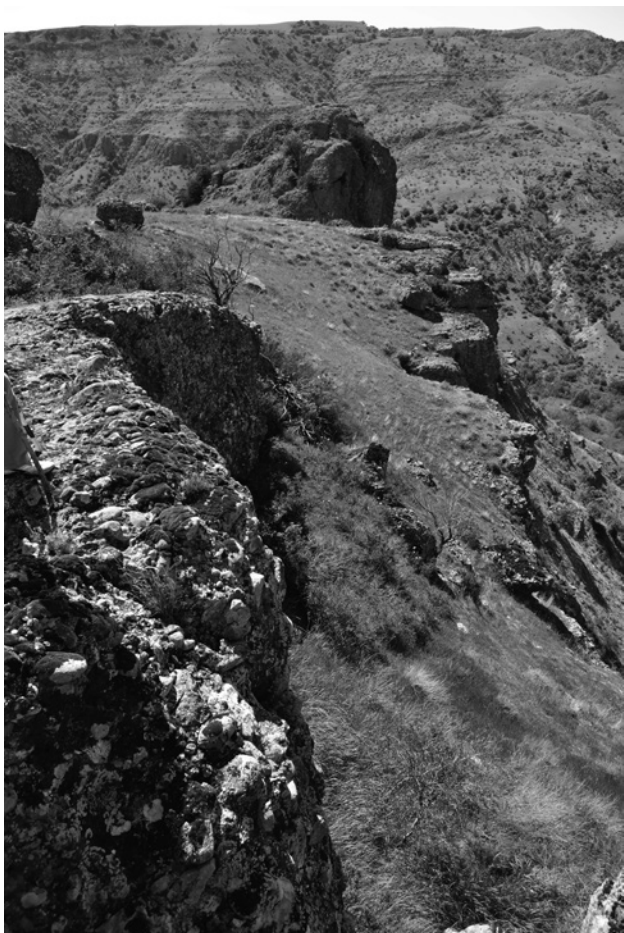

Слика 4.

Неколку досегашни рекогносцирања на целата област укажуваат дека историскиот град Црешка несомнено бил сместен на два километра југозападно од денешното село Црешка, на еден импресивен осамен стрмен рид, скоро целосно заобиколен од брзата и длабока река Брегалница, со единствен копнен пристап од неговата источна страна преку бројни истоштувачки планински ридови и едно повисоко ридесто седло наречено „Долни Град“. Градот бил издигнат на 320 m надморска височина, со изохипсно издигање од 140 метри на 120 метри оддалеченост од реката. Ваквите услови го прават ова место стратешко доминантно во однос на околината, со совршени услови за контролирање на пошироката област и патиштата (сл.1-3). Стратешки одбран, градот лесно бил адаптиран во скоро неосвоива тврдина благодарение на обработката на меката карпа од која е составен ридот. Денес, лесно се воочуваат вештачките интервенции на карпите со помош на кои историскиот град бил издигнат. Очигледни се и вертикалните карпи високи и преку 40 метри, кои го оневозможувале непријателскиот пристап до градот, но и подкопувањето на бедемите. Големината на брзата река Брегалница, која скоро целосно го обиколува градот (270°) и тогашниот „страв“ од води, го претворило овој град во речиси неосвоив од три страни. Неговата висинска доминантност, но и оддалеченост од околните ридови, во целост ја минимизирала опасноста од средновековните опсадни справи. За дополнителна безбедност и полесна одбрана, по висината на ридот биле адаптирани неколку линии на ниска

линиарна одбрана, образувани со природното цепање на меката карпа кои во долните делови биле пополнети со глина и мали речни камења. Ваквиот вид на препреки несомнено имале за цел што поголемо изморување на непријателите, правејќи ги лесен плен за бранителите кои не секогаш биле професионални војници.

Конфигурацијата на теренот, како и денешните остатоци, говорат дека главниот влез во градот се наоѓал на источната страна од наоѓалиштето, каде преку веќе споменатиот рид со топоним „Долни град“, се влегувало во подградието и градот. Градот, најверојатно се простирал на скоро целата површина на зарамнетото плато од ридот, на околу 300 x 100 метри. Денес, површински се сочувани бројни фрагменти керамика, градежна керамика, влезни прагови, но и врежувања и дупки од темели на разни историски градби вкопани во карпите што се основа на платото (сл. 4-6). Самата конфигурација на теренот допринела наоѓалиштето да остане позачувано во источните делови, наспроти другите делови од кои бројни остатоци од градот можат да се најдат во подножјето на ридот како резултат на падот на конфигурацијата на теренот и природното девастирање на меката карпа поради температурните разлики. На јужната страна на наоѓалиштето се забележува градски влез кој поради импресивна стрмност, несомнено претставува спореден влез, т.е. дополнителен излез од градот, а не главна градска порта (сл.7). Од самиот град, одлично се гледа подградието кое поради тесниот расположлив простор скоро целосно го обиколува градот. Најверојатно, подградието било поделено

Слика 5.

на четири нивоа, секое дополнително подградено за да се добие поголема површина. Денес, само на некои сегменти од подградието сè уште се видливи неговите бедеми кои во северниот дел одат и во висина до скоро два метра.

При рекогносцирање на областа, во подножјето на ова наоѓалиште, проф. д-р Иван Микулчиќ и проф д-р Никос Чаусидис, пронашле остатоци уште од раната антика претставени преку бројни керамички наоди и една монета од III век п.н.е. На јужното и источното подножје од градот, истите лоцирале античка населба на овој простор, на површина од 7 хектари.⁵ Иако оваа теорија засега е непотврдена, бројни движни наоди, претежно монети од IV-VI век, го потврдуваат континуитетот на живот на овој простор. Дека на овој простор се живеело низ сите историски периоди, кралства, царства и империи, укажуваат и наодите на една бронзена апликација-јазиче од појасен ремен од VIII-IX век, средновековен бронзен накит од X-XIII век, византиски бакарни монети од XII и XIII век, српски сребрени монети од XIV век, како и еден оловен свиток со магиски (пагански)

⁵ И. Микулчиќ, *Средновековни градови и тврдини во Македонија*, Скопје 1996, 350.

Слика 6.

запис датиран од XIII-XIV век.⁶ Проф. д-р Томо Томовски, за прв пат историски го поврзува наоѓалиштето со историските прилики и настани од тој период, додека Блажо Георгиевски и м-р Кирил Трајковски посетувајќи го наоѓалиштето, ја подигнале неговата хронолошка рамка со детектирање на праисториска керамика во западниот дел од градот.

Археолошкиот музеј на Македонија изведе две мали сондажни истражувања на ова археолошко наоѓалиште со цел добивање на што е можно повеќе информации за овој историски град. Ископувањата открија голем, но неконтинуиран хронолошки живот на ова наоѓалиште, што несомнено е директно поврзано со историските и безбедносни прилики. Имено, досегашните археолошки истражувања укажуваат на долг хронолошки континуитет од праисторијата, до доаѓањето на османлиите, со интензивен живот во железниот период, доцната антика и целиот среден век.

Една пронајдена бронзена монета на Теодосиј I (378-395 год.) што датира од 388-395 година е веројатно клучниот сведок за возобнувањето на животот во градот и фактот дека повеќе вековниот

⁶ Н. Чаусидис, *Зборник на Музеј на Македонија-Археологија бр.1*, Скопје 1995, 153-166.

Слика 7.

мир во котлините на Балканот завршил. Веќе при крајот на 4-ти век, по долги години „мирен“ живот под римска управа, населението кое живеело околу Хисарот, побарало заштита во овој доминантен рид за полесна одбрана на своите животи, семејствата и имотот, возобновувајќи го стариот начин на живеење во постојана одбрана на доминантни места кои сега ќе ги претворат во свој дом. Накратко, монетата без засега друг познат постар историски белег, е жив доказ за општествената промена и сведок за визиготските балкански пустошења, потврдувајќи го градот како важна комуникациска точка на релација север-југ, но и исток-запад. Од тој момент, па сè до доаѓањето на османлиите на овие простори, градот бил постојано населен и бранет.

Иако историскиот град Црешка, а веројатно и неименуваното доцноантичко утврдување, контролирале поголема област која била задолжена за исхрана и одржување на воената и цивилната администрација, бројните пронајдени јадници јасно говорат дека рибарството на непресушната Брегалница отсекогаш била значајна гранка во градот. Ако ја погледнеме и конфигурацијата на областа и ако ги земеме предвид сезонските прелевања на Брегалница, голема е веројатноста дека сточарството (како и до пред неколку децении) го имало најголемиот удел во стопанството на оваа област. Ова мислење го поткрепуваат и неколкуте воловски потковици површински најде-

ни на наоѓалиштето. Со археолошките кампањи беа пронајдени и бројни фрагменти од поголеми средновековни складишни садови (питоси), во кои веројатно биле депонирани залихите храна. Истовремено се најдени и бројни фрагменти (кујнска) керамика и црепни, кои во целосен недостиг на луксузна византиска глефосана керамика, со сигурност говори за строгиот воен карактер на градот и гарнизон со цврста воена дисциплина и правила. Засега не е откриен начинот за водоснабдување на градот, но најверојатно било со градска цистерна за вода, за која постојат индикации во контурите на една голема градба 10 x 6,5 m во југозападниот дел од градот. Постои можност и за лагум во една камена градба на север со откриен влез од подземан коридор.

Наклонот на јужната страна на долгото полиаголно плато на кое бил сместен градот Црешка и денес влијае на природното девастирање на градот и градбите. И покрај тоа, регистрирани се бројни остатоци од врати, врежувања, дупки и темели од градбите издлабени во карпите, а западно, платото завршува со особено импресивно доминантно возвишение од најмалку дополнителни 20 метри над градот. Ова возвишение, кое најверојатно имало триаголна форма, се чини дека имало свој посебен влез и било дополнително одделено од градскиот бедем кој во траги е сочуван на основата од мека-та карпа (сл. 8). Овој простор наликува на идеално место за донжон, кој за жал, денес, намерно или

Слика 8. „Донжон“ на градот Црешка (поглед од југозапад).

ненамерно е потполно девастиран. Единствените траги од човечка активност се бројните вдлабени засеци и дупки од дрвените колци во меката карпа и неколку монети кои сведочат за животот на оваа место уште од доцната антика.

Историски гледано, градовите со ваква функција биле градени по високи воени византиски стандарди, што пред сè подразбирало цврсти камени градби наспроти вообичаените, дрвени српски градби во утврдувања. Досегашните скромни истражувања на ова наоѓалиште, открија остатоци од две сосема различни камени градби, изградени скоро на работ од платото. За едната, иако првично претпоставувавме дека станува збор за одбрамбена кула на северната страна од градот, се чини дека најверојатно станува збор за „донжон“ или засега друг вид на недефинирана цврста воена градба со димензии 10 x 9,5 метри, изградена во *opus incertum*. Оваа градба навидум на ниен начин не била поврзана со бедем или друг дел од некаков систем на одбрана, иако се наоѓа на само 2,5 метри од работ на платото (сл.9). Другата, јужна градба, претставува долга урбана градба со ориентација И-З и долг јужен сид од 11,2 метри изграден како сувозид, широк само 0,45 метри, на 1,5 метри оддалеченост од јужниот раб на градот (сл.10). Сепак, блискоста на двете откриени градби до самите рабови на платото, притоа не дефинирајќи го градскиот бедем, упатува на една невообичаена ситуација на сè уште недефиниран градски

бедем на Црешка и недостиг од простор за негова изградба и корелација со досега откриените градби, која идните истражувања на ова наоѓалиште со сигурност ќе ја разрешат. Вообичаено за овој период, градските сидини подразбираат изградба на камен бедем со ширина од барем 1 метар повнатре од контурите (рабовите) на расположливото плато, овозможувајќи изградба на прав и висок бедем со помала веројатност од рушење.

Досегашниот движен материјал, освен што го датира животот во овој град, го потврдува и неговиот изразит воен карактер уште од доцната антика преку секундарни појасни токи, бричеви, ножеви, фрагмент од бодеш итн. Она што пријатно изненади е бројот на железни алки кои веројатно се дел од коњска опрема, што ги потврдува бројните пронајдени коњски потковици, од кои некои се зачувани заедно со клинците. Сепак, не би требало да изненадува присуството на коњаница ако се земе предвид функцијата на градот во контрола на две важни комуникации, север-југ и исток-запад. Истовремено, во текот на неколку децении, градот ја играл улогата и на погранично утврдување кое задолжително морало да има полн капацитет за брза и подалечна интервенција или комуникација во секое време.

Вреди да се разгледа и истражи теоријата на д-р Иван Микулчиќ, според која градот низ вековите интензивно се занимавал со вадење на железната руда (сидерит) од околните карпи, како

Слика 9.

Слика 10.

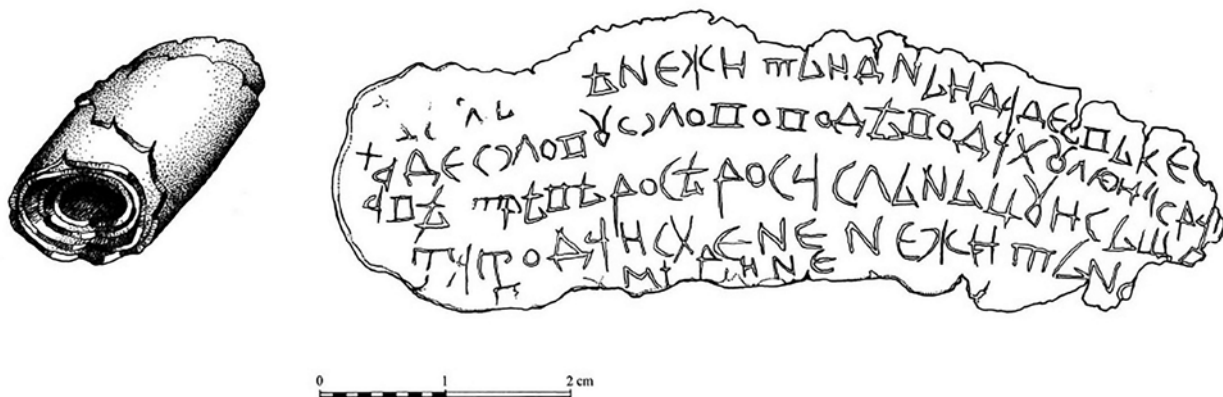
важен ресурс за било која индустрија и материјал кој достигнал посебно висока цена во средниот век.⁷ Досегашните истражувања потврдуваат одредено количество на железна руда во составот на карпите, но дали, каде и колку истата била експлоатирана, засега останува научно неутврдено.

Интересен е податокот дека на толку непознато и неистражено наоѓалиште веќе имаме два елемента кои говорат за стравувањата на луѓето кои живееле во овој град. Имено, уште во 1984/5 година, при рекогносцирања на Брегалничката област, на јужните падини на наоѓалиштето е пронајден мал оловен свиток со ширина од околу 2 см што веројатно со врвка бил носен околу вратот како амајлија (сл.11). Со одвиткување на сви-

токот, била откриена „заштитната“ молитва која врежана на старословенски јазик, ја штитела Мирина од лошото божество Нежит (поим за ѓавол во христијанството; забележан во митологијата на сите „словенски“ народи).⁸ Оваа амајлија која датира од XIII-XIV век, ни ги предочува сè уште живите пагански обичаи и верувања во мислите на „новите“ христијани. Христијанството, сосема очекувано, не можело во целост да ги искорени сите пагански верувања и обичаи (како впрочем и денес), па така, од X век, на територијата на Балканот, на бројни слични плочки била изгравирани лична заштитна молитва која го „штитела“ носителот од „ѓаволот“ Нежит. Нежит живеел

⁷ И. Микулчиќ, *Средновековни градови и тврдини во Македонија*, Скопје 1996, 350.

⁸ Н. Чаусидис, *Зборник на Музеј на Македонија-Археологија бр.1*, Скопје 1995, 153-166.

Слика 11. оловен свиток, цртеж (според проф. д-р Н. Чаусидис).

Слика 12.

во водата (па воопшто не е чудно што амајлијата е пронајдена на Црешка, опколена од водите на Брегалница), а во еден биолошки циклус преку рибите, тревата и домашните животни, им влегува на луѓето во главите, опседнувајќи ги и на крај разболувајќи ги. За да се спасат од ѓаволот (болеста), луѓето секогаш барале Небесна помош со која го победувале злото, па по нивното христијанизирање, барале помош од Господ, Исус Христос и разни светители. Изборот на материјалот за изработка на амајлијата- оловото, воопшто не треба да не зачуудува, бидејќи станува збор за метал со многу ниска температура на топење, а истовремено е лесен за физичка манипулација, па и до ден денес опстанал во сите магиски ритуали, баења и слично.

Вториот елемент е христијански (грчки) натпис Π Ι Κ Α (НИКА) врежан во карпа на северниот дел од градот, на самите контури од платото, најверојатно до самиот бедем, со кој се храбреле бранителите на градот. Во христијанска конотација, натписот означува победник (пред сè над смртта), но и воена победа. Натписот несомнено е средновековен, но непознато е дали бил врежан при византиско-српските војни или османлиските освојувања (сл.12).

Од посебен интерес се некрополите кои го опкружуваат градот Црешка на буквално секое ридче во радиус од најмалку 10 km. Како што беше напоменато, скоро целата структура на околината е од мека карпа која овозможувала лесно вкопување на починатите во неа. Сепак, годините, временските услови, но и илегалните истражувања во оваа напуштена област, допринеле за голем број на откриени и видливо девастирани гробови, од кои сепак може да се извечат првични сознанија за нив. Станува збор за голем број на некрополи, гробови, гробници и тумули со голем хронолошки распон од праисторијата до средниот век (сл. 13-15). Нивното насочување кон реката Брегалница може да се протолкува како дел од античките религиски верувања за патот на душите кој веројатно опстанал и низ целиот среден век. Треба да го имаме предвид и историскиот податок кој говори дека реката Брегалница била посебно почитувана од пајонските племиња, како место (светост) во кое се крунисувале пајонските владетели.⁹ Идните истражувања на оваа област би

⁹ Ф. Папазоглу, *Македонски градови у римско доба*, Скопје 1957, 68.

Слика 13.

Слика 14.

можеле да ја потврдат или отфрлат во целост оваа интересна коинциденција.

Несомнено е дека средновековниот историски град Црешка егзистирал на овој рид сè до потпаѓањето на овој регион под османлиска власт. Безбедноста која османлиската империја ја гарантирала од надворешните продори, го вратило времето на безбедниот (римски) живот во котлините, по што најверојатно следел краток период на миграција на населението близу реката Брегалница, непосредно покрај комуникациите, постепено формирајќи село од „отворен тип“ со истото име како градот во кој некогаш живееле-Црешка. На овој начин, стопанството и животот функционирале полесно, а османлиите истовремено ги отргнале луѓето од стратешките одбрамбени позиции на поранешниот град, оневозможувајќи цврст бунт против империјата во иднина. Фактот дека низ целото плато на средновековниот град Црешка нема ниту еден фрагмент наод по XIV/XV век, и дека во околината нема ниту еден турски топоним, говори дека целата околина била комплетно

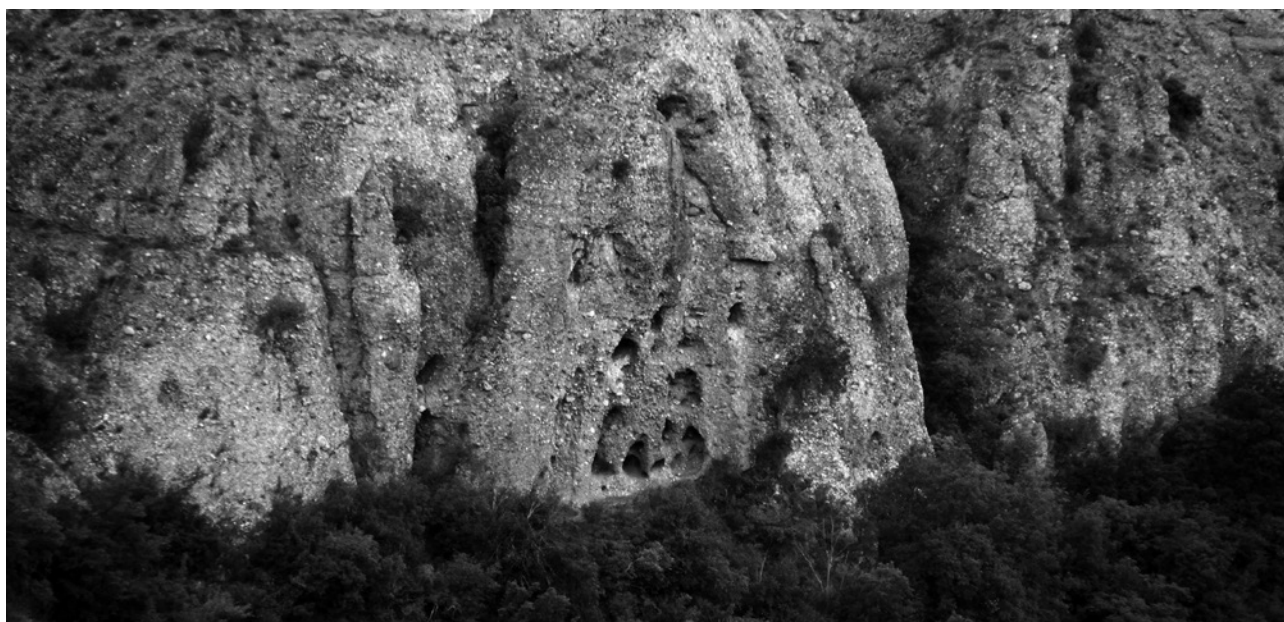
напуштена. Доказ за тоа можеби се и невообичаените вдлабени монашки келии, изградени наспроти јужната страна од градот од другата страна на реката Брегалница, веројатно како дел од засега историскиот непотврден манастир, кој останал во меморијата на мештаните како топоним „Манастир“ некаде западно од градот Црешка, од другата страна на р. Брегалница (сл.16).

Денес, благодарение на поранешната ЈНА (Југословенска Народна Армија) и денешната АРМ (Армија на Р. Македонија), целата област е природен (неофицијален) резерват. Имено, поради тоа што областа долго време била дел од прочуениот балкански воен полигон Криволак, но и немањето на никакви животни услови, па дури ни земјен пат, довело до иселување и на последното етничко турско население од овие простори.

Денес, околината ја посетуваат само рибари, ловци и медари, а двапати годишно низ напуштеното село Црешка поминуваат и стада овци на еден од најголемите стопански комбинати во Македонија.

Слика 15.

Слика 16.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

А. Дероко, *Средњевековни градови у Србији Црној Гори и Македонији*, Београд 1950.

Ѓ. Даничиќ, *Животи краљева и архиепископа српских*, Загреб 1866.

И. Микулчиќ, *Средновековни градови и тврдини во Македонија*, Скопје 1996.

J. Clark, *The medieval horse and its equipment c.1150-c.1450*, London 1995.

J. V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans*, Michigan 2009.

К. Попконстантинов, *Заклинателни молитви върху оловни амулети от средновековна България и паралелите им в тебници от средновековна Сърбия*, Београд 2009.

Н. Чаусидис, *Зборник на Музеј на Македонија-Археологија бр.1*, Скопје 1995.

Р. Радиќ, *Страх у позној Византији 1180-1453*, Београд 1999.

С. Радојчиќ, *Портрети српских владара у средњем веку*, Скопје 1934.

Т.Томовски, *Македонија низ вековите*, Скопје 1999.

Ф. Папазоглу, *Македонски градови у римско доба*, Скопје 1957.

Jane KLEKOVSKI

TRACING THE MEDIEVAL TOWN OF CREŠKA (CREŠČE)

Summary

One of the rare preserved testimonies from the 14th century is the witness from the archbishop Danilo the II, signifying the period of the great offensive and success from the Serbian kingdom which had “frightened” the Byzantine emperor in occupying the strategic and important towns of Byzantium. The mapping of these towns means that they were of significance for the fortification of the Byzantine-Serbian borders, mainly using the river beds of Vardar and Bregalnica.

However, great curiosity represents the unknown town- градъ Урѣшъе (Crešče), which according to the known place names can be placed in the area of the deserted village Creška, established between Štip and Veles, on the left bank of the river Bregalnica. The mapping shows that the historic town Creška was no doubt located two kilometers from southwest side of the present day village Creška, fixed on an impressive steep hill, surrounded by the fast and deep river of Bregalnica, which had the only land route from its east side. The strategic choice of the town was made as an impregnable fortress by the modeling the soft rock which was part of the hill. The high of the hill and its dominance, as well as the distance from the nearby hills had ensured to minimize the dangers from medieval siege equipment's.

On ground, today are preserved many fragments of pottery, building bricks, thresholds, but also etchings and holes on the foundations from different historic buildings that are inserted on the cliff grounded of the plateau. Visible from the town is the suburban area that was divided in four levels in order to gain larger space.

From the present day archeological research has shown a long chronology of existence, from the Prehistoric peri-

od, to the arrival of the Ottomans, with an intensive life during the Iron Age, Late Antiquity and the middle ages. The great amount of found fishhooks has clearly show that the river Bregalnica was an important source for fishing in the town, while stockbreeding was the main activity in this area. The discovered archeological materials date the life of this town, also define its military character. From the modest research that was completed on this area revealed remains from buildings that were made at the edge of the plateau. For one we assumed it was a fortress tower on the north side of the town, most probably a unidentified strong military edifice, with dimensions 10 x 9, 5 meters, made in the technique opus incertum, while the edifice on the south is an urban edifice established east to west, with a long south wall of 11,2 meters, made as a drywall, wide about 0, 45 meters and 1,5 meters afar of the south edge of the town.

Of special attention is the necropolis that surrounds the town of Creška from the entire radius of the hill, for at least 10 km. These are many necropolises, graves, tombs and tumuli, with a large chronologic span, starting from the prehistoric period to the middle ages. The location towards the river Bregalnica can be understood as part of the ancient religious believe that aimed for the path of the souls, which probably had continued throughout the middle ages, having in mind that the river Bregalnica was venerated by the Paeonian tribes, as a place of sacredness, where the Paeonian rulers were crowned.

Undoubtedly the medieval historic town of Creška survived on this hill up to the period of the Ottoman occupation, when the present day village of “open type” bearing the same name as the town Creška once existed.